

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

УДК 2-1/-9:37:027.7:378:37.01/.09

**ФОРМИ ОТРИМАННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ
РОЗВИТОК В ПЕРСПЕКТИВІ ТРАНСФОРМАЦІЙ
БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО**

*FORMS OF THEOLOGICAL EDUCATION AND THEIR DEVELOPMENT IN
THE PERSPECTIVE OF TRANSFORMATIONS OF THE THEOLOGICAL
EDUCATION OF THE FUTURE*

В.Л. Хромець

Актуальність дослідження.

Актуальність теми дослідження пов'язана з появою нових можливостей і відкриттям нових перспектив для світських закладів вищої освіти та духовних закладів вищої освіти у сфері богослов'я та богословської освіти, зокрема.

Постановка проблеми.

Проблематика розвитку богословської освіти в Україні пов'язана з рядом історичних аспектів та трансформаційними особливостями. Невизнання та дискримінація закладів вищої духовної освіти та відповідно розвиток богослов'я в радянські часи наклали свій відбиток на дані процеси та інституції. Також, певна дискримінація була притаманна в даних процесах вже і в часи Незалежної України. Розгляд даної теми пов'язаний з науковими дослідженнями в даній сфері та з практикою нормотворчості щодо діяльності релігійних організацій та закладів вищої духовної освіти, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню богословської освіти та її розвитку присвячують свої роботи такі вітчизняні вчені: Р.П. Соловій – особливості ресурсного забезпечення богословської освіти. С.В. Санніков – інституалізація богословської освіти в Незалежній Україні. Т.М. Дятлик – особливості

Urgency of the research.

The relevance of the research topic is related to the emergence of new opportunities and the opening of new perspectives for secular institutions of higher education and theological institutions of higher education in the field of theology and theological education, in particular.

Target setting.

The problem of the development of theological education in Ukraine is connected with a number of historical aspects and transformational peculiarities. The failure to recognize and discriminate institutions of higher education and, consequently, the development of theology during the Soviet era had an impact on these processes and institutions. Also, certain discrimination was inherent in these processes already and during the Independent Ukraine. The consideration of this topic is related to scientific research in this field and the practice of rulemaking on the activities of religious organizations and higher education institutions, in particular.

Actual scientific researches and issues analysis. The following domestic scientists devote their attention to the question of theological education and its development:

R. Soloviy - features of the resource of theological education. S. Sannikov - the institutionalization of theological education in the Independent Ukraine.

трансформацій богословської освіти в Україні та світі.

Постановка завдання.

Завданням даної статті є представлення авторського бачення форм отримання богословської освіти в Україні в майбутньому в контексті законодавчих трансформацій.

Виклад основного матеріалу.

Виклад основного матеріалу поділяється на дві частини: перша частина дослідження присвячена: особливостям та формам неформальної богословської освіти в Україні. Друга частина дослідження присвячена формальній богословській освіті та її формам.

Висновки.

Отже, аналіз тенденцій та форм реалізації богословської освіти дозволяє стверджувати, що богословська освіта в короткостроковій та середньостроковій перспективі матиме подальший розвиток, який був спричинений та стимулюється зміною до українського освітнього законодавства. Форми богословської освіти представлені в даному дослідженні є авторським баченням та акумулюють теоретичний та практичний досвід в контексті преломлення богословської освіти крізь призму сучасних тенденцій, зокрема, трансформацій в освітньому законодавстві та законодавстві щодо діяльності релігійних організацій.

Сучасне законодавство виправляє ситуацію дискримінації вищих закладів духовної освіти в частині визнання всіх дипломів усіх рівнів освіти даних закладів та створює позитивне поле для подальшого розвитку закладів вищої духовної освіти та можливості для реалізації своїх функцій та місії. В той же, час в статті представлені і виклики, які стоять перед вищими закладами духовної освіти для того, щоб залишатись в тренді власної професійної та практичної діяльності. Розвиток та особливості

T. Gytalnik - peculiarities of the transformation of theological education in Ukraine and in the world.

The research objectives. The purpose of this article is to present the author's vision of the forms of obtaining theological education in Ukraine in the future in the context of legislative transformations.

The statement of basic materials. The presentation of the main material is divided into two parts: the first part of the study is devoted to: the peculiarities and forms of informal theological education in Ukraine. The second part of the study is devoted to the formal theological education and its forms

Conclusions. Consequently, an analysis of the trends and forms of the theological education implementation suggests that theological education in the short and medium term will be further developed, which was induced and stimulated by the change to the Ukrainian educational legislation. The forms of theological education presented in this study are author's vision and accumulate theoretical and practical experience in the context of the refraction of theological education through the prism of modern trends, in particular, the transformations in educational legislation and legislation on the activities of religious organizations.

Modern legislation remedies the situation of discrimination of higher institutions of spiritual education in terms of recognition of all diplomas of all levels of education of these institutions and creates a positive field for the further development of institutions of higher education and the ability to carry out their functions and mission. At the same time, the article presents the challenges faced by higher educational institutions in order to remain in the trend of their own professional and practical

функціонування закладів вищої духовної освіти в сучасній Україні і будуть предметом подальших досліджень.

Ключові слова: форми, богословська освіта, заклад вищої освіти, заклад вищої духовної освіти.

activities. The development and peculiarities of functioning of institutions of higher education in modern Ukraine will be the subject of further research.

Keywords: forms, theological education, institution of higher education, institution of higher spiritual education.

Особливості трансформаційних процесів на сучасному етапі державотворчого та гуманітарного розвитку дають можливість здійснювати нові види освітньої, наукової та гуманітарної діяльності. Дані зміни стали можливими в контексті зміни законодавства, зокрема, освітнього законодавства, а саме Закону України “Про вищу освіту”, та зміни ряду нормативно-правових актів щодо діяльності закладів вищої духовної освіти.

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження пов’язана з появою нових можливостей і відкриттям нових перспектив для світських закладів вищої освіти та духовних закладів вищої освіти у сфері богослов’я та богословської освіти, зокрема.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблематика розвитку богословської освіти в Україні пов’язана з рядом історичних аспектів та трансформаційними особливостями. Невизнання та дискримінація закладів вищої духовної освіти та відповідно розвиток богослов’я в радянські часи наклали свій відбиток на дані процеси та інституції. Також, певна дискримінація була притаманна в даних процесах вже і в часи Незалежної України. Розгляд даної теми пов’язаний з науковими дослідженнями в даній сфері та з практикою нормотворчості щодо діяльності релігійних організацій та закладів вищої духовної освіти, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню богословської освіти та її розвитку присвячують свої роботи такі вітчизняні вчені:

Р. П. Соловій – особливості ресурсного забезпечення богословської освіти;
С. В. Санніков – інституалізація богословської освіти в Незалежній Україні;
Т. М. Дятлик – особливості трансформацій богословської освіти в Україні та світі.

Постановка завдання. Завданням даної статті є представлення авторського бачення форм отримання богословської освіти в Україні в майбутньому в контексті законодавчих трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день тенденції в богословській освіті є позитивними та наявний певний успіх та зростаюча динаміка, але варто орієнтуватись на сучасні тенденції та тренди, оскільки ситуація в богословській освіті поряд з успіхами має певні проблемні аспекти, які пов'язані зі зменшенням бажаних навчатись у закладах вищої духовної освіти різних конфесій. Тому, важливим аспектом, є вивчення проблем та представлення нових сучасних форм отримання богословської освіти, які будуть контекстуалізовані в сучасну ситуацію в богословській освіті. Окремо також слід зупинитися на розвитку можливих форм отримання богословської освіти

1. Неформальна богословська освіта.
  - 1.1. Цикли лекцій.
  - 1.2. Школи.
  - 1.3. Наукові заходи (конференції, семінари, кругли столи тощо).
  - 1.4. Відкриті лекції.
2. Формальна богословська освіта.
  - 2.1. Ступеневе навчання (бакалаврат, магістратура, аспірантура, докторантура).
  - 2.2. Елективне навчання (друга спеціальність, спеціалізація, окремі дисципліни).
  - 2.3. Підвищення кваліфікації.
  - 2.4. Сертифікатні програми

Неформальна богословська освіта – це та, яка не передбачає отримання по результатам навчання формального документу суворої звітності. Таке навчання може передбачати отримання сертифікату про участь, або взагалі без отримання будь-якого документу. Але, внаслідок, такого навчання особа отримує знання, вміння та здобуває певні компетентності. Неформальна освіта може бути реалізована у багатьох формах.

Перша форма – це організовані цикли лекцій, які об'єднанні, як правило, однією тематикою, і які послідовно в окремих лекціях розкривають один, або кілька лекторів. Як правило, це передбачає вільне відвідування, і не передбачає системи підсумкового контролю. Ця форма неформальної освіти має також офлайн та онлайн прояви. Офлайн відкриті лекції будуть інтенсифікуватися оскільки підвищується академічна мобільність викладача, та науковців між закордонними закладами вищої освіти, у тому числі, по програмі Еразумс+ і власне, ця мобільність передбачає часто те, що закордонний лектор погоджується прочитати цикл лекцій за провідною темою свого дослідження. Або це українські лектори, які хочуть поділитися перед більш широкою

аудиторією своїми наробками [4]. Також, зростає пропозиція на відкриті масові онлайн-курси і ця сфера досить активно розвивається, але є досить мало пропозицій, які стосуються богословської освіти. Але є перші спроби запису циклів лекцій з богословської проблематики. Тут слід згадати цикли лекцій від провідних богословів та молодих вчених, які були створені Відкритим православним університетом [2]. Але наразі ця пропозиція є досить незначною, і слід очікувати, що пропозиція відкритих онлайн курсів з богослов'я буде збільшуватися і тут ми будемо рухатися в загальноосвітньому тренді.

Друга форма – це проведення шкіл з богословської проблематики. Піонером у цьому процесі є Український католицький університет [3], який провів низку богословських шкіл. Влітку 2017 року була проведена секція теології, релігієзнавства та історії релігії Малої академії наук України, літня школа присвячена протестантизму [1], на якій розкривалися історичні та богословські виміри розвитку протестантської традиції. Також, проводиться досить багато організованих релігійними та парарелігійними організаціями літніх освітніх заходів, які по формату нагадують літню школу. Розвиток літніх шкіл буде поступово диференціюватися на просвітницькі та академічні, останні будуть здебільшого організовуватися закладами вищої освіти, які будуть, використовуючи можливості нового освітнього законодавства, пропонувати перезарахунок кредитів отриманих на школі в індивідуальний навчальний план за умови вступу в той заклад, який організовує школу.

Третій формат неформальної богословської освіти – це наукові заходи. Цей формат досить поширений і ймовірно не буде спостерігатися збільшення наукових заходів, скоріш за все головна увага буде направлена на пошук нових форматів проведення цих заходів, щоб теоретичний і практичний рівень посилювався. Ми спостерігаємо тенденцію до того, що організатори наукових заходів, які борються за підвищення якості заходів, вони орієнтовані на те, щоб досягти реальної участі заявлених учасників з одного боку, та збільшення кількості часу на виступ кожного з учасників з іншого боку. Все більше наукових заходів присвячується вузькій проблемі для того, щоб сфокусувати учасників навколо спільного предмету обговорення. В наукових заходах спостерігається прагнення побудувати роботу навколо спеціально запрошених доповідачів, які є кращими фахівцями в темі наукового заходу, і які задають тон такому заходу. Тому такі заходи стають також вагомим внеском у підвищенні богословської освіченості учасників цих заходів.

Четвертий формат – це відкриті лекції – це коли запрошений лектор читає лекцію на провідну тему своїх досліджень. Цей формат передбачає,

що лектор задає загальне тло за певною темою, а після цього відбувається сесія питання-відповіді та обговорення. Формат відкритої лекції передбачає те, що вона організовується поза навчальним процесом і передбачає, що на неї може завітати будь-який бажаючий. Ця досить поширена форма, яка і далі буде розвиватися і досягне свого піку в найближчий час. Оскільки, до України є певний інтерес і серед центрів богословської освіти, підвищується прагнення до запрошення ключових богословів в тій чи іншій сфері богословського знання. Зрозуміло, що навантаження на один заклад вищої освіти по кількості відкритих лекцій не може бути дуже щільним. Досвід показує, що одна відкрита лекція на місяць вже вимагає багато організаційних зусиль. Оскільки формат заходу вимагає залучення і вільне відвідування не лише осіб, які спеціально займаються богослов'ям, але і усіх зацікавлених. І коли відкритих лекцій занадто багато тоді це втомлює аудиторію, оскільки, в значній мірі це в основі ті ж самі люди, які мають інтерес до богословської освіти, і в певному регіоні це обмежене коло людей.

Ми перерахували основні форми неформальної освіти, звісно ці форми в певний спосіб можуть бути комбіновані. Наприклад, коли в рамках конференції може бути відкрита лекція; коли в рамках школи можуть бути доповіді учасників подібно як є на конференції; цикли відкритих лекцій можуть бути частиною формального навчання для певної академічної групи, але ці лекції дозволено відвідувати й іншим особам, і вони для них стають відкритими, а для студентів передбачають опції формального навчання – проміжний і підсумковий контроль.

Формальне богословське навчання на противагу неформальному передбачає оцінку результатів навчання та отримання по результатам часткового, або повного циклу навчання документу суворої звітності – академічну довідку, сертифікат, свідоцтво, або диплом.

Першою формою є ступеневе навчання, яке передбачає послідовне отримання освіти послідовно від бакалавра до доктора наук. Ступенева форма навчання на богословських освітніх програмах також отримала суттєвий імпульс свого розвитку зі змінами освітнього законодавства. За старим законодавством, вступати на магістерський рівень могла особа, яка мала в різні часи, або диплом бакалавра філософії, або бакалавра богослов'я, за новим законодавством з'явився так званий перехресний вступ, коли людина маючи попередній диплом не менше бакалавра, за будь-якою спеціальністю склавши додатковий екзамен, могла вступити на другий (магістерський) рівень вищої освіти по спеціальності 041 Богослов'я. Це можливість підвищила інтерес до магістерських програм світських закладів вищої освіти. Також, підвищенню інтересу до

богословських програм в світських закладах вищої освіти сприяла іще одна новація нового освітнього законодавства – можливість вступу для продовження навчання осіб, які мають дипломи духовних (конфесійних) закладів вищої освіти. Але на бакалаврські програми з богослов'я світських закладів вищої освіти фактично відсутній попит. Тому, ми спостерігаємо наступні тенденції, на бакалаврські програми з богослов'я зацікавлені особи здебільшого вступають до духовних (конфесійних закладів вищої освіти) до магістерських програм є інтерес тих, хто має небогословські дипломи, але які з тих чи інших причин хочуть отримати богословську освіту, високий інтерес до аспірантури є серед тих, хто вже працює на наукових чи науково-педагогічних посадах, або має таке прагнення. В докторантурі вступають здебільшого ті, хто вже є діючим науковим чи науково-педагогічним працівником світського чи конфесійного закладу вищої освіти. В найближчий час збережеться тенденція низького інтересу до бакалаврських програм, оскільки, досить сильний вплив на абітурієнтів мають їх батьки, а вони не довіряють богословській освіті в світському закладі вищої освіти, але конфесійні заклади вищої освіти будуть зберігати лідерство навчання на бакалаврських програмах. Прагнення до навчання в магістратурі, аспірантурі та докторантурі в світських закладах вищої освіти будуть відзначатись стабільним попитом, оскільки, державний диплом магістра дозволяє працевлаштуватися не в церковних структурах, і це буде мотивом вступу для людей, які будуть мати диплом про попередню освіту конфесійного закладу вищої освіти не визнану державою (державне визнання дипломів закладів вищої духовної освіти буде тривати до 1 вересня 2018 року, але нормою закону про освіту дозволено визнавати для продовження навчання дипломів закладів вищої духовної освіти безстроково), а також інтерес осіб, які вже працюють в певній сфері і їм потрібний профільний диплом і для осіб, які просто задовольняють свій світоглядний запит. На магістерські освітньо-наукові програми будуть вступати особи, які хочуть реалізуватися в сфері академічного богослов'я і ті, які будуть прагнути вступити до аспірантури. В аспірантуру та докторантуру будуть вступати здебільшого особи, які працюють в світських закладах вищої освіти на кафедрах богослов'я та особи, які працюють в конфесійних закладах вищої освіти, які в найближчій перспективі планують йти на процедуру ліцензування та акредитації.

Другою формою – це є елективне навчання. Ця форма богословської освіти в Україні фактично повністю відсутня у зв'язку з тим, що вибіркова частина індивідуального плану студента українських закладів вищої освіти до сих пір не відрегульована, і коли це станеться можна прогнозувати попит на богословську освіту в кількох форматах, в який може бути

організована вибіркова частина навчального плану небогословських спеціальностей. Богословська освіта може бути реалізована у формі другої спеціальності поряд з дотичною до богослов'я спеціальностями. Коли навчальний план розподіляється між першою і другою спеціальністю приблизно навпіл на обов'язкові 120 навчальних кредитів нормативної частини, в якій має бути реалізований державний стандарт з першою спеціальністю і 120 навчальних кредитів варіативної складової навчального плану віддається другій спеціальності. Наприклад, коли перша спеціальність релігієзнавство другою може бути богослов'я, досить серйозні перетини філософії та богослов'я, і тому, може бути поєднання цих двох спеціальностей. Друга можливість реалізація богословської освіти – це спеціалізація. Коли формується блок дисциплін за рахунок варіативної частини навчального плану об'єднаних певною тематикою. І тут можуть бути найрізноманітніші варіанти, які залежать від спроможності забезпечити певні дисципліни кафедрою, яка пропонує спеціалізацію. Наприклад, ці спеціалізації можуть бути за розділами богословської науки: спеціалізації з біблістики, патрології, християнської антропології, або за предметом розгляду – соціальне богослов'я, політичне богослов'я, за методами – філософське богослов'я. Третім варіантом, найпростішим, – це богословська освіта, яка реалізується через вибір окремих дисциплін за рахунок варіативної частини навчального плану. Так, студенту може бути запропонований окремий курс за тією самою логікою, як і зі спеціалізаціями, тобто курс з біблістики, патрології, соціального богослов'я тощо. На нашу думку, ця форма богословської освіти є досить перспективна і матиме в найближчий час свій розвиток, імовірно все почнеться від пропозиції окремих курсів, далі до спеціалізації і ймовірно в середньостроковій перспективі буде реалізовано також формат другої спеціальності.

Третя форма – це підвищення кваліфікації. Кожен науково-педагогічний працівник не рідше як раз на 5 років має проходити підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації важливим є для проходження ліцензування та акредитації. Часто підвищення кваліфікації відбувається досить формально, але якщо буде підвищуватися усвідомлення важливості проходження підвищення кваліфікації для професіонального росту, з одного боку, і наявності якісної пропозиції курсів підвищення кваліфікації з іншого боку, ця форма богословської освіти може мати свій розвиток.

Четверта форма – це сертифікатні програми, які досить подібні до курсів підвищення кваліфікації, або циклу відкритих лекцій. Сертифікатні програми вони орієнтовані на задоволення потреб осіб в систематичному

навчанні, як правило, за певною досить вузькою тематикою, в якій особа може отримати набір певних компетентностей. Але це не вимагає у закладу вищої освіти, як з підвищенням кваліфікації, і на відміну циклу відкритих лекцій передбачається перевірка результатів навчання з виставленням оцінки і отримання сертифікату, який верифікований закладом вищої освіти, який його видає (як правило це номер наказу про відрахування у зв'язку з успішним завершенням навчання). Дана форма богословського навчання має динаміку росту і в найближчий час буде спостерігатися збільшення пропозиції подібних програм. Оскільки, з одного боку, не потрібно проходити складну процедуру вступу, яка на ступеневі форми навчання орієнтована, а з іншого навчання відбувається за чіткою логікою і має перевірку результатів навчання з отриманням документу, який демонструє перелік дисциплін та прогрес у навчанні, який виявляється у виставлених оцінках.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аналіз тенденцій та форм реалізації богословської освіти дозволяє стверджувати, що богословська освіта в короткостроковій та середньостроковій перспективі матиме подальший розвиток, який був спричинений та стимулюється зміною до українського освітнього законодавства. Форми богословської освіти представлені в даному дослідженні є авторським баченням та акумулюють теоретичний та практичний досвід в контексті преломлення богословської освіти крізь призму сучасних тенденцій, зокрема, трансформацій в освітньому законодавстві та законодавстві щодо діяльності релігійних організацій. Сучасне законодавство виправляє ситуацію дискримінації вищих закладів духовної освіти в частині визнання всіх дипломів усіх рівнів освіти даних закладів та створює позитивне поле для подальшого розвитку закладів вищої духовної освіти та можливості для реалізації своїх функцій та місії. В той же, час в статті представлені і виклики, які стоять перед вищими закладами духовної освіти для того, щоб залишатись в тренді власної професійної та практичної діяльності. Розвиток та особливості функціонування закладів вищої духовної освіти в сучасній Україні і будуть предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. '17 учнів-дослідників релігії вивчали протестантизм в організованій Малою академією наук профільній школі: новини', Доступно : <<https://r500.ua/17-uchniv-doslidnikiv-religiyi-vivchali-protestantizm-v-organizovanij-maloyu-akademiyeu-nauk-profilnij-shkoli-foto/>> [Дата звернення 07 Березня 2018].
2. 'Викладачі і курси «Премудрості-online» : новини'. Доступно : <<http://orthodoxy.org.ua/data/vikladachi-i-kursi-premudrosti-online.html>> [Дата звернення 01 Березня 2018].

3. 'Літня богословська школа в Свято-Успенській Унівській лаврі : Новини'. Доступно : <<http://theologia.ucu.edu.ua/akademichni-programy/dodatkovi-programy/100-litnja-bogoslovska-shkola-v-svjatouspenskiy-univskij-lavri>> [Дата звернення 05 Червня 2018].
4. 'Цикл лекцій про штучний інтелект: події'. Доступно : <<https://ucu.edu.ua/events/tsykl-lektsij-pro-shtuchnyj-intelekt/>> [Дата звернення 01 Серпня 2018].

References

1. '17 uchniv-doslidnykiv relihiyi vuvchaly protestantyzm v orhanizovaniy Maloyu akademiyeu nauk profil'niy shkoli : novyny (17 religious scholars studied Protestantism in the organized Minor Academy of Sciences specialized school: news)', Dostupno : <<https://r500.ua/17-uchniv-doslidnykiv-relihiyi-vivchali-protestantizm-v-organizovanij-maloyu-akademiyeu-nauk-profilnij-shkoli-foto/>> [Data zvernennya 07 Bereznya 2018].
2. 'Vykladachi i kursy «Premudrosti-online» : novyny (Teachers and courses' Wisdom-online ': news)'. Dostupno : <<http://orthodoxy.org.ua/data/vikladachi-i-kursi-premudrosti-online.html>> [Data zvernennya 01 Bereznya 2018].
3. 'Litnya bohoslovs'ka shkola v Svyato-Uspens'kiy Univ'skiy lavri : Novyny (Summer School of Theology in the Holy Assumption Univ Lavra: News)'. Dostupno : <<http://theologia.ucu.edu.ua/akademichni-programy/dodatkovi-programy/100-litnja-bogoslovska-shkola-v-svjatouspenskiy-univskij-lavri>> [Data zvernennya 05 Chervnya 2018].
4. 'Tsykl lektsiy pro shtuchnyy intelekt: podiyi (A cycle of lectures on artificial intelligence: events)'. Dostupno : <<https://ucu.edu.ua/events/tsykl-lektsij-pro-shtuchnyj-intelekt/>> [Data zvernennya 01 Serpnia 2018].